Mas Palà

Navàs

Ubicació

Comarca:	Bages
Lloc/Adreça:	A Palà de Torroella. Sector oest del terme municipal. Antic terme del castell de Torroella, parròquia de Sant Salvador de Torroella.
Emplaçament	Carretera a Cardona (C-55), al km. 52,2, sortida a Palà de Torroella.
Alçada:	340

Coordenades:

Latitud:	41.85577
Longitud:	1.71909
UTM Est (X):	393678
UTM Nord (Y):	4634556

Classificació

Número de fitxa	08141 - 242
Àmbit:	Patrimoni immoble
Tipologia	Edifici
Estil / època:	Contemporani Noucentisme
Segle	XX
Any	1957-1959
Autoria de l'element:	Josep Danès i Torras (arquitecte)
Estat de conservació	Bo
Protecció	Legal
Tipus de protecció:	BCIL
Observacions protecció:	Pla Especial Urbanístic de Protecció del patrimoni i catàleg de béns arquitectònics, històrics i ambientals de Navàs (Bages), 2018, amb el núm. 04.03.EA. Núm. registre BCIL: 13935-I Publicació DOGC: 29/04/2019
Data aprovació:	dc., 20/02/2019 - 12:00
Número inventari	IPA 16854
Generalitat i altres inventaris	
Accés	Fàcil

Ús actual: Sense ús
Titularitat Privada
Titular: 3847602CG9334N0001OF
Fitxes associades:
Església del Roser de Palà Vell
Jardins i horts del mas Palà
Colònia de Palà de Torroella
Casa de l'Amo
Autoria de la fitxa Jordi Piñero Subirana
Data de registre de la fitxa: dl., 26/04/2021 - 11:49

Descripció

Casal en forma de petit palau que deriva de l'antiga masia de Palà de Torroella i que posteriorment va esdevenir la residència principal dels amos de la colònia industrial que s'hi va formar. La seva forma actual és fruit de la reforma que l'arquitecte Josep Danès i Torras hi va fer l'any 1957, i que es pot emmarcar dins un noucentisme tardà, força auster. L'edifici, que pel sud-est queda adossat a l'església i el Convent de la colònia, adopta una planta rectangular que és flanquejada per dues grans torres quadrades a la façana principal. Consta de planta baixa més dos pisos, amb un pis més a les torres, i té cossos més baixos adossats a llevant i acabats amb terrassa. La façana principal, orientada ver el nord-est i de cara a la carretera, presenta una composició simètrica formada per quatre eixos verticals d'obertures en el volum central i un altre a cadascuna de les dues torres. El portal, amb arc de mig punt, quedat situat a l'eix de l'esquerra el cos principal. Les dues plantes-pis s'ordenen a partir de balconades. Les dues centrals del primer pis formen un balcó corregut que queda ressaltat amb una barana balustrada feta de pedra artificial; la resta tenen baranes de ferro. Totes les finestres i balcons són emmarcades amb brancals i llindes coronades per un petit frontó de pedra situat per sobre la llinda. Els paraments són arrebossats i pintats de blanc, deixant a la vista les cadenes de carreus grisos que adornen les cantonades. Un altre element que destaca en aquesta façana més aviat sòbria són els cabirons que decoren els ràfecs de les teulades.

La façana posterior, orientada amb vistes al riu Cardener, es caracteritza per una galeria a les dues primeres plantes formada per arcs de mig punt i protegida per baranes de ferro. La façana lateral nord-est s'ordena a partir d'una balconada que permet l'accés a la terrassa i dues obertures a planta primera. A la planta segona hi destaca una galeria formada per tres arcs de mig punt.

En el seu interior la casa ha conservat les característiques constructives i la decoració pròpia de la seva època d'esplendor. El conjunt es completa amb una gran zona enjardinada que actua de filtre entre la carretera i la casa. El seu disseny s'ha anat desdibuixant amb els anys, si bé conserva algun dels seus elements característics, com ara les truanes o algunes escultures clàssiques. Els jardins queden tancats per un mur perimetral format per una seqüència de pilastres i reixes de ferro, amb un portal a la zona central destacat per la presència de dos lleons esculpits que rematen els pilars.

Observacions:

Informació facilitada per Ester Llobet

Història

Els primers esments documentals del lloc de Palà són del segle X; concretament, una donació de terres de l'any 996 on s'esmenta el lloc Palaco, amb les seves afrontacions, dins el terme de Torroella (BADIA, 1988: 163). És interessant perquè alguns investigadors han apuntat la hipòtesi que en època alt-medieval els derivats de palau, com Palà, podien fer referència a un tipus d'institució que l'estat emiral andalusí va imposar al segle VIII amb finalitats fiscals i defensives, possiblement amb antecedents en l'administració diocesana visigòtica. Aquests "palaus" solen estar situats en llocs estratègics de la xarxa viària i dels cursos dels rius. En el cas de Palà de Torroella aquesta possibilitat es veu reforçada per la seva situació privilegiada, a tocar del Cardener i a peu del camí ral de Cardona, que era l'antic camí de la sal. En una zona propera hi ha altres possibles "palaus" a Viladelleva (Callús) o prop de Sant Joan de Vilatorrada (GIBERT, 2013: 163; MARTÍ, 1999). Una altra dada és que l'any 1497 el propietari del mas apareix amb el cognom de Palau. Finalment, un altre indici d'un possible origen àrab és el topònim proper del barri de la Rata que, segons Joan Coromines, deriva de l'àrab (rihà: molí) i que és indicador d'indrets de molineria.

El mas Palà és citat com a tal per primera vegada l'any 1256 en el Llibre de Notes dels Actes de Palà (de l'arxiu del mas). Hi figura com a titular de la propietat Bernat de Palà. I el 1282 s'esmenta una església coneguda com a Sant Nielini de Palac, que era emplaçada en aquesta zona però no ha estat localitzada (CAPSADA i altres, 2010: 118). La següent referència del mas és de 1311. S'hi esmenta Pere Palà com a protector dels canonges augustinians de la canònica de Cardona. La família cognominada Palà va seguir al capdavant del mas des d'aquesta època, per bé que en molts casos a través del mecanisme del pubillatge. En el llibre "La Grandària del món" s'ofereixen les dades conegudes dels hereus de la nissaga (CAPSADA i altres, 2010: 120).

Palà era el mas més important del terme de Torroella i tenia el gran avantatge de posseir un molí, que en principi era propietat dels ducs de Cardona i el 1482 el traspassaren als Palà per motiu d'un deute. Els Palà van arrendar el molí a diferents famílies. El 1878 hi vivia una família de cognom Fígols que, com era habitual, també hi feien funcionar una ferreria, aprofitant la força de l'aigua. Així mateix, el mas va acumular un gran nombre de masoveries i propietats. Algunes ja venien d'antic; d'altres s'hi van afegir a la dècada de 1920 i 1930. Tenien el mas El Soler (1256), el mas Reig (1924), La Coromina (1923; 1943), mas Garriga (1522), mas Costibals i mas Margarit (aquest últim correspon a l'actual mas Riols), La Sort Franca (1621), mas Coll les Planas (1699), el mas d'Amunt (1488), i també les propietats d'Albers d'en Marcet (1545), Costa de Cuca (1550) i Les Gatoses. La major part d'aquests masos ja no existeixen; d'altres eren en terme de Cardona. El mas Palà també feia funcions d'hostal del camí ral de Manresa a Cardona, i era conegut pel contraban de la sal que s'hi feia (FÀBREGA, 2006: 26).

Sembla que la masia tingué un oratori o capelleta interior des de molt antic. La primitiva església del mas tenia annexada pel costat sud la rectoria. És molt probable que el mas Palà es reformés durant el segle XVII, coincidint amb la construcció de la capella fundada l'any 1601 per l'hereu, Joan de Palà. Uns anys després, sant Llorenç de Brindisi va fer una estada al mas i va protagonitzar-hi un fet miraculós.

Al segle XIX l'hereu del mas, Joan de Palà Valls, va fundar la colònia industrial de Palà quan el 1876 se li autoritzava la concessió d'aigües per a la fàbrica. Aleshores el mas va esdevenir la residència principal dels propietaris de la colònia. L'any 1918 va morir Joan Palà i Valls. Aquest passà el relleu al seu germà Josep, i aquest en morir l'any 1925 va deixar la casa als seus nebots Joan i Francesc Palà i Claret. Francesc es va casar amb Maria Feixas Riba Mercadal, una noia de les Feixes de Coaner, i es va quedar a viure amb els pares a la casa pairal. Al seu torn, Joan Palà Claret s'instal·là el 1917 a la casa del costat, i a la dècada de 1920 va transformar-la en una elegant torre d'estil italianitzant, que fou coneguda com la Casa de l'Amo.

Durant la guerra civil, la casa pairal va ser ocupada pel sindicat de pagesos. Es cremaren molts documents, però en general se salvaren els mobles i els quadres. Entre l'any 1951 i 1952 Francesc Palà i Claret va marxar de la colònia per desavinences amb el seu germà Joan. Joan reinvertiria en l'empresa els diners cobrats de la part del negoci del seu germà. Va retornar al mas i va iniciar una reforma integral de la casa

pairal, donant-li l'aspecte actual. Abans de les reformes, la casa pairal encara conservava la pallissa i un estable.

Anteriorment, a la dècada de 1940, la casa ja havia estat objecte d'una primera reforma. Però és a la dècada de 1950 quan la casa pairal dels amos de la colònia fou convertida en un veritable palau. El disseny va anar a càrrec de l'arquitecte noucentista Josep Danès i Torras. Les obres es van dur a terme entre 1957 i 1959. La casa forma amb l'església un conjunt eclèctic però harmònic. Tenia nou cambres de bany per als amos i quatre per al servei. Els soterranis allotjaven un gran celler del qual tenien cura els masovers. La joia de la casa era la capella de Sant Llorenç de Brindisi, inaugurada l'any 1957. L'edifici estava voltat de jardins, amb estanys i escultures neoclàssiques que en part encara perduren.

Bibliografia

BADIA, J.M. (1988). "Navàs". *Història del Bages*, Volum II. Edicions Parcir. Manresa, p. 163.

CAIXAL, ÀLVAR; VILAMALA, Imma i altres (2018). *Pla Especial Urbanístic de protecció del patrimoni i catàleg de béns arquitectònics, històrics i ambientals de Navàs (Bages)*. Ajuntament de Navàs. Fitxa 04.03.EA

CAPSADA, J.; DUARRI, C.; LLOBET, E. (2010). *La Grandària del Món. Entorn, història i imaginari de Palà de Torroella*. Edicions de l'Albí. Berga, p. 130.

DE PALMA DE MALLORCA, A. (1948*). Palá de Torroella y el recuerdo de San Lorenzo de Brindis*. Encarregat per Joan Palà.

FÀBREGA, A.; FONS, R.; LLOBET, E. (2014): *Fàbriques de riu*. Centre d'Estudis del Bages; Ajuntaments de Callús, Súria, Sant Mateu de Bages i Navàs. P. 93-108.

FÀBREGA, Albert (2006). "El camí ral de Manresa a Cardona", *Dovella* núm. 91, Centre d'Estudis del Bages, Manresa (Primavera-Estiu, 2006), p. 26.

GIBERT REBULL, Jordi (2013). "De Gissona a Magalona: consideracions a l'entorn del topònim palatium en els extrems de la seva dispersió en terres de la tarraconesa oriental i la Septimània", *Lo que vino de Oriente, praxis y dimensión material de los sistemas de dominación fiscal en Al-andalus (ss. VII-IX), X*. Ballestín y E. Pastor (eds.). BAR, Oxford. P. 160-181.

MARTÍ, Ramon (1999). "Palaus o almúnies fiscals a Catalunya i al-Andalus". *Les sociétés méridionales à l'ãge féodal, Hommage à Pierre Bonassie*, Tolosa, p. 63-70.

PUIGVERT I SOLÀ, J.M. (2008). *Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics*. Biblioteca Abat Oliba, sèrie il·lustrada, 22. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. P. 207, 214, 222.